

А.Л. Щербань,
доктор культурології,
кандидат історичних наук,
завідувач кафедри історії,
музеєзнавства та пам'яткознавства
Харківської державної академії культури

РЕВІТАЛІЗАЦІЯ ГОНЧАРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Глиняні вироби з часів «керамічного» неоліту використовувалися більшістю народів світу в якості побутового посуду, сакральних предметів, іграшок, прикрас інтер'єрів тощо. На території України впродовж, принаймні, останніх 500 років, внаслідок наявності значних покладів різноманітних гончарних глин, розмаїтих міжкультурних контактів та своєрідних естетичних уподобань місцевих мешканців, сформувалися виразні багатоаспектні традиції формотворення та декорування гончарної продукції, яка на початку ХХ століття створювалася в понад тисячі гончарних осередків. Але за період останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття майстри в більшості з них, внаслідок кардинальних змін у побуті мас, припинили виготовлення кераміки. Своєрідним феноменом у цьому процесі є досвід одного з найбільших гончарних осередків України модерного часу – с. Опішня (Полтавщина). Внаслідок музеєфікації гончарства через створення і діяльність Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному, воно набуло нових, доти незнаних в Україні рис.

З інших традиційних гончарних осередків виокремлюється м. Косів (Івано-Франківщина), майстри якого досі виготовляють розмаїту продукцію. Значну роль в сучасній продукції опішнянських і косівських гончарів відіграють вироби сувенірного призначення. Це об'єктивно зумовлено, адже внаслідок поступового розвитку в Україні етнотуризму діяльності, на такі вироби є сталий попит. Навіть традиційні вироби досить часто купуються в якості сувенірів, на загядку про відвідини певного населеного пункту чи заходу і ними можуть ніколи не користуватися за початковим призначенням, застосовуючи лише в якості прикраси інтер'єру.

Наявність попиту на розмаїту сувенірну продукцію, виготовлену з глини, а також, зацікавлення іншою керамікою значною кількістю мешканців України та іноземців відповідною мірою стимулює роботу

гончарів, не пов'язаних із традиційними осередками цього виробництва. Вони можуть імітувати форми народного українського посуду і орнаментики, можуть стилізувати вироби під традиційні. Керовані переважно лише тим, як продається продукція, не обмежені рамками традиції, вони її не транслюють. Тому, вважаю, на цих майстрів, за окремими винятками, нині не потрібно звертати особливу увагу науковцям, зосередивши її на майстрах, котрі або працюють в межах гончарних традицій певного осередку, або декларують їх «відродження».

Справа в тому, що на даному етапі розвитку української культурної політики існує кілька населених пунктів, де існування гончарства припинилося, але місцеві ентузіасти намагаються його ревіталізувати. Одним із таких гончарських центрів є м. Бар (Вінничина). Намагаючись перетворити його на привабливе для туристів місто, тамтешній мер із командою однодумців закономірно вирішив використати в якості «магніта» гончарну спадщину. Першим кроком до її ревіталізації стала популяризація за допомогою випуску друкованої продукції (буклетів, альбомів), проведення мистецьких пленерів тощо. Другим – виготовлення простої за формами та декором кераміки з місцевої глини місцевим учителем Максимом Бінковським з родиною. До речі, перед цим кілька майстрів з інших населених пунктів Вінничини активно створювали імітації барської кераміки кінця XIX – першої чверті XX століття.

Головною проблемою, з якою зіткнувся Максим Бінковський і яка постає перед іншими ентузіастами, котрі намагаються ревіталізувати гончарну спадщину того чи іншого традиційного гончарного осередку, є навчання притаманній для нього гончарській технології та таємницям рукомесла. Існує кілька головних шляхів її подолання. Перший – пошук гончарів, що колись працювали в згаслому гончарному осередку і навчання в них. Другий, – самостійне навчання через намагання точно імітувати форми і декор збережених у музейних та приватних колекціях виробів. Він має кілька негативних моментів. По-перше, тому хто пішов ним, дуже складно точно повторити обриси виробів. Адже, зокрема, вони залежать від механіки рухів, постановки рук майстра, що сформувалися в осередку внаслідок тривалої практики. По-друге, не маючи точних рецептів приготування традиційних полив, барвників і ангобів, людина, що береться виготовляти імітації, навряд чи зможе передати кольорову гаму, притаманну народним виробам. Певною мірою в цьому можуть допомогти праці

етнографів кінця XIX – першої третини XX століття, котрі детально описували гончарство України.

Третій шлях, – вчитися в спеціалізованих навчальних закладах. Нині в Україні гончарів готують кілька закладів різного рівня акредитації. Але, вважаю, найкраще навички, необхідні для ревіталізації гончарної спадщини певного осередку передаються в Косівському училищі декоративного та прикладного мистецтва, викладачі і майстри якого добре розуміються на специфіці народного гончарства і мають відповідні знання та вміння.

Четвертий шлях, – пошук народного майстра з іншого осередку, який би погодився і міг передавати знання гончарної технології.

Звичайно ж, використовуючи будь-який з вищеназваних шляхів, гончар, котрий береться ревіталізувати спадщину того чи іншого осередку має постійно консультиватися і прислухатися до порад науковців, що гарно орієнтуються в технологічних та мистецьких аспектах місцевого гончарства. А науковці повинні не соромитися коригувати його роботу.

Внаслідок цілеспрямованої підтримки науковою спільнотою місцевих ініціатив із ревіталізації гончарної спадщини можна отримати продукцію котра, з одного боку буде відповідати запитам сучасного ринку, а з іншого – не буде викликати у знавців народного мистецтва відчуття її недосконалості, «учнівськості», «незавершеності». Ці вироби, а також процес гончарування стане потужним «туристичним магнітом». На території Харківської області головні зусилля в цьому напрямку, вважаю, необхідно зосередити на м. Валки. Маючи виразні традиції творення атрактивної глиняної пластики, вигідне географічне розташування, це місто може стати музеєфікованою гончарною перлиною Слобожанщини.